

1. PEATÜKK

„Ma olen nii õnnelik,“ õhkas Marta. „Just sellist elu ma endale salamisi lootsin. Siit saab kõik ainult veel paremaks minna!“

Oli 2005. aasta talve algus ja Marta ees laual lebas vastavatud ümbrik rõõmusõnumiga. Martale oli määratud teadusrahastus, mis võimaldas tal kodumaale tagasi pöörduda, iseseisvuda, oma uurimisrühm luua ja mis kõige olulisem – talle nii armsaks saanud teemaga jätkata. Veel viimased kuud Austrias ning siis tagasi kodumaale, suurte plaanide ja uue energiaga. Kellele esimesena teatada, käis Marta peast läbi, ja juba ta otsiski kotist telefoni, et rõõmusõnumit jagada. Esmalt muidugi vanematele. Marta teadis, kui väga ema ja isa teda koju tagasi ootavad. Aga teadis ka seda, kui uhked nad tema Austria õpinguaastate üle olid. Seejärel professor Väärsoole, kelle instituudis pidi Marta hakkama oma tulevikku üles ehitama..

Professor Valve Väärsoo oli üpris mõjuvõimas isik, nüüd juba vanemas keskeas proua. Paar aastakümnet tagasi oli tal õnnestunud täiendada end mõned kuud Londonis ja omandada seal bioloogiliste molekulide

täiesti uus sünteesi meetoodika. Tagasi tulles oli ta hakanud sama skeemi ka kodulaboris rakendama, kogudes endale sellega nii pooldajaid kui vastaseid. Pooldajad lootsid kiiret edu, laiemat tähelepanu ja arvukaid teadusartikleid, millega pidid kaasnema loomulikult ka suuremad rahad. Vastased aga kartsid seniste meetodite ja lähenemiste eemale heitmist. Tagantjärele ei olnud õigus kummalgi poolel. Sellele vaatamata liikusid seni ajani ringi jutud sellest, kuidas pooldajad olid Väärsoole kuldset akadeemilist karjääri sillutanud ja ta kiiresti professorikohale aidanud. Kuidas asjad tegelikult olid, seda ei mäletanud keegi või siis sellest lihtsalt ei räägitud. Üks oli aga kindlasti tõde – professor Väärsool oli oskus endast alati auväärse ja ideaalilähedase teadlase mulje jätta. Ja see polnud sugugi mitte teisejärguline oskus. Teisalt teadsid kõik, et omavahelistes vestlustes võib Väärsoo väga julm olla ja seepärast pigem hoiduti temaga lähemate suhete loomisest või veelgi enam, eriarvamusele jäämisest. Oli, kuidas oli, aga Martat oli professor Väärsoo juba pike-mat aega Austriast tagasi meelitanud, lubades teha kõik, et noor, tark ja aktiivne inimene saaks edaspidi kodumaa teaduse arengusse panustada.

Viimased neli kuud Austrias olid tihedalt tegevust täis. Mitu tööprojekti ootasid lõpetamist, katsenäidud analüüsimist ja tulemused kokku kirjutamist. Lisaks tuli kogu viimaste aastate igapäevaelu kohvritesse pakkida ja elamine laitmatult puhtaks kraamida. Ning loomulikult kohvikus viimased õunastruudlid ja Sacheri koogi

Pettus ja vale

lõigud süüa, et Austriaga väärικalt hüvasti jätta. Seega ei saanud Marta pikalt oma rõõmuteadet nautima jääda ja asus kiirelt tegutsema.

2. PEATÜKK

„See on teie uus kaastöötaja,“ tutvustas professor Väärsoo Martat noortele kolleegidele. „Marta on otse Austria tipplaborist saabunud, nii et teil saab koos kindlasti väga põnev olema.“

Tulevased laborikaaslased vaatasid Martat mõningase kõhklusega ja teretasid siis viisakalt vastu.

„Astrid, kas sa näitaksid, palun, Martale, kus te siin laboris miskit hoiate, ja sina, Marta, astu pärast minu kabinetist kindlasti läbi, et paberiasjad üle vaadata.“ Juba oligi professor oma ruumi suundumas, jättes mõneliikmelise rühma alluvaid kohmetult laboriseinte vahele uustulnukat uudistama.

Labor oli üllatavalt kaasaegse sisustusega, tundus, et kõik tööks vajalik on olemas. Paistis, et raha on või vähemasti on olnud. Mõningaid aineid tuleb muidugi juurde tellida ja vaadata, kuidas katsevahendeid omavahel kõige mõistlikumalt jagada, aga see on juba jooksev temaatika – liikusid mõtted Marta peas kiirelt ringi.

„Kas sa oledki nüüd päris jäädavalt tagasi?“ uuris Astrid, püüdes Martat samal ajal labori üksikasjadega kurssi viia. Põgus peanoogutus asendas pikemat vastust,

et mitte liigselt semutsema laskuda. Kõigepealt oli vaja selgeks teha, kes siin keegi on ja keda kui palju usaldada saab. Astrid oli seega see tusedavõitu prillidega neiu, keda professor näis justkui märkamatuks soosivat. Teine tüdruk, Laura, see tumedapäine ja õbluke, oli hoopis tasasem ja tundus kinnisema loomuga. Ja siis veel üks poiss, kelle kohta ei osanud Marta esmapilgul mingit seisukohta võtta.

„Kuidas teil siin igapäevane tööelu toimib, millal hommikuti alustate ja kas peate ka iganädalasi seminare?“ püüdis Marta vestlust töölainele suunata. „On teil ära jagatud, kes vastutab tellimuste ja kes laboritehnika eest?“

„Nii palju küsimusi ühekorraga. Mina olen hommikuti alati esimene, viin lapse lasteaeda ja tulen kohe tööle. Laura ja Marko tulevad, kuidas kunagi. Tead ju küll, laboriinimesed.“ Astrid ei meeldinud Martale kohe algusest peale. Midagi oli temas väga võltsi ja pugejalikku. Igal juhul kindel tema peale olla ei saanud, kui ta kohe esimesest hetkest ennast upitama ning Laurat ja Markot mustama asus. Nii, poisi nimi on seega Marko. Ja kuidas see tööasjadesse puutub, et Astridil on lasteaiaaegaline laps? Seda ma ju ei küsinud. Ei mingit isiklikku tasandit. Töö on töö ja elu on elu.

„Ja tellimused, kes need teeb?“ ei jätnud Marta töölainel püsimisega jonnii.

„No Laura ikka tellib, kui midagi vaja on. Ja Marko kutsub parandajad, kui mõni masin katki läheb. Aga see ongi ju rohkem meeste rida.“

Kui palju väärtuslikku informatsiooni nii lühikese ajaga! Marta tegi oma peas kiired järeldused. Lauraga peab ajama kemikaalide tellimise asju ja Marko teab ilmselt kuldsete kätega töömehi, keda laboris aeg-ajalt väga vaja läheb. Aga Astridiga tuleb olla ettevaatlik. Ilmselge intrigant, isegi kui põhjust ei anna, mõtleb omas peas ikka midagi välja. Sellepärast siis Laura ja Marko nii tusased ja vaiksed ongi.

Esimene kaardistamine tehtud, jättis Marta oma uued kolleegid laborisse ja suundus professor Väärsoo juurde. Ust enda järel kinni tõmmates pani ta veel tähele, kuidas Astrid taskust mobiili haaras. Ilmselt selleks, et uudiseid laiali jagada. Martas süttis punane foorituli, miski ütles talle selgelt, et selle inimesega ootab ees rida ebameeldivusi.

Professor Väärsoo kabinet asus kaks korrust kõrgemal koridori lõpus. Marta hingas sügavalt sisse ja välja, koputas uksele ja paotas selle tasahilju.

„Kas tohib?“

„Jajah, tule siis. Ma siin lõpetan paar lauset, aga sina võta juba istet.“

Väärsoo kabinet nägi välja nagu klassikaline juhi tööruum. Akna all paiknes professori töölaud koos arvuti, printeri ja muu vajaliku tehnikaga. Ruumi teises otsas oli toolidega ümbritsetud ümmargune laud. Seinal rippus paar maali, mille väärtust Marta kuidagi hinnata ei osanud. Ilmselt mõne kohaliku kunstniku looming.

„No kuidas sul siis sisseelamine läheb? Sa näed nii hea välja, me kohe ootasime sind.“

Vastust ootamata jätkas Väärsoo: „Tegime sulle siin lepingumustandi ka juba valmis. Vaata üle, kas kõik andmed on õiged. Esialgu ei saa me sind kuidagi teadustöötaja kohale vormistada, jääd spetsialistiks, aga niipea, kui saame koha välja kuulutada, teeme kõik, et sinu kandidatuur edukalt läbi läheks.“

Marta asus paberitega tutvuma, aru saamata, miks aastaid Euroopa tippteaduskeskuses töötanud inimest tahetakse paigutada spetsialisti ametikohale. Nii palju, kui ta üleüldse selle karjäärimudeliga kursis oli, ei loeta spetsialiste ju isegi mitte akadeemilise personali hulka. Kelle jaoks see nüüd siis niimoodi kasulik pidi olema?

„Meil on siin ikka omad reeglid, kuidas kohti välja kuulutada saab. Palganumbri kirjutasime sulle aga tavalise spetsialisti omast kõrgema, sa ju ikka kraadidega inimene,“ lisas Väärsoo Marta kohmetust silmates.

See oli Martale tegelikult esimene korralik löök pärast kodumaale naasmist. Ta teadis hästi, et mitteakadeemilise töötajana ei ole tal õigust kaasa rääkida mitte ühelgi instituudi arengut puudutaval teemal, osaleda uute liikmete valimistel ega kandideerida ühelegi juhtivale positsioonile, kui tal peaks mõne aasta pärast selleks soov ja tahe tekkima. Kas usaldada professor Väärsood, et ta lähikuudel uue teadustöötaja koha välja kuulutab? Kõiksugused mõtted hakkasid Marta peas välkkiirelt ja läbisegi ringi keerlema: kas ma selleks olen

kaitsnud erinevaid teaduskraade, istunud lugematuid öid laboris katseklaaside taga ja kirjutanud artikleid, et saada oma kodumaal töökoht, mis ei eelda isegi kõrgharidust? Kuidas ma end laborikaaslaste hulgas kehtestama hakkan, et oma projekti edukalt läbi viia ja teisi töösse kaasata? Nii mulle ju aasta tagasi lubati, kui Austriast koju meelitama hakati. Või nähakse minus hoopis kellelegi kohalikule konkurenti ja siin ongi niimoodi kombeks üksteisele kohe algusest peale jalg ette panna? Aga missugused on mu valikud? Just kolisin tagasi kodumaale ja Austriasse naasta ka kohe ei tahaks ega saakski, sest sealne koht sai juba uuele tulijale üle antud. Marta võttis pastaka ja kirjutas lepingule pikkamisi ja pettunult alla.

3. PEATÜKK

Esimene kuu kodumaal oli nüüdseks seljataga. Tegelikult kulgesid asjad kardetust märksa hõlpsamalt. Laborikaaslased olid Martaga tasapisi kohanema hakanud ning väljendasid uue projekti vastu ootamatult suurt huvi. Tundus, nagu ei oleks keegi neid varem teaduslikust vaatevinklist motiveerinud. Ja uusi meetodikaid omandasid nad ka üpris ladusalt, eriti hoolas ja hea käega oli katsete läbiviimisel Laura. Tema tulemusi võis kindlalt usaldada. Ta oli täpne ja korrektne ning näis ka inimesena kuidagi omakasupüüdmatu, lihtne ja abivalmis.

Laboritööde käivitamise ja juhendamise kõrvalt oli Marta püüdnud jõudumööda end ka igapäevaellu sisse seada. Ta oli instituudi lähedale väikese korteri üürinud ja hädavajalikud mööbliesemed soetanud. Argiste mugavuste suhtes oli Marta alati vähenõudlik olnud, esialgu piisas kirjutuslauast, toolist ja voodist. Iga asi omal ajal, oli ta ikka mõelnud. Väike kööginurk teenis täiel määral Marta vajadusi. Siin oli paari keeduplaadiga keraamiline pliit, praeahi ja külmkapp, ise oli ta ostnud veekeedukannu ja kohvimasina. Midagi rohkemat ei tundnud ta vajavat.

Marta oli õhtuks poeletilt kaasa haaranud tüki kala, mille nüüd muna ja jahu sees ära paneeris ja panni peale pani. Kõrvale viilutas ta tomatit ja kurki, mida ema-isa olid nädalavahetusel tütart linna vaatama tulles kaasa toonud. Isa kasvatatud tomatid olid kuidagi eriti puhta maitsega, neist oli Marta Austria-aastatel pidevalt puudust tundnud.

Õhtusööki tehes kiskus mõte vägisi töö juurde. Homme pidi neil toimuma labori esimene seminar. Marta oli veendunud, et selline ühine sisuliste teemade ja muude jooksvate küsimuste arutelu on meeskonnale hädavajalik. Austrias olid iganädalased seminarid traditsiooniks. Keegi pidas esmalt oma uurimisteedest ettekande ja siis arutati, kuidas mingitele kitsaskohtadele läheneda. Nii leiti mõnikord päris uusi vaatenurki ja huvitavaid lahendusi. Seal oli muidugi ka meeskond hoopis suurem. Siin neljakesi kokku saada tundus omamoodi veider, nagunii oldi ju päevad läbi laboris sama seltskonnaga koos. Aga Marta lootis neisse seminaridesse edaspidi ka tudengeid ja kraadiõppureid kaasata. Esimesse seminari oli kohale lubanud tulla ka professor Väärsoo, keda Marta ei olnudki ammu näinud. Kui ta oli möödunud reedel tahtnud minna Väärsooga oma projekti käekäigust rääkima, oli sekretär teatanud, et professor on juba pikemat aega välislähetuses. Nii et loodetavasti saab siis homme mitu olulist asja korruga ära lahendada. Igal juhul oli ta isegi paki küpsiseid ostnud, et esimest seminari kuidagi ladusamaks muuta ja meeskonda paremini ühte liita.

Marta tõised mõtisklused lõikelaua juures katkestas telefonihelin. Ta keeras pliidiil kuumuse kinni, et kalatükid kõrbema ei läheks, loputas kiiruga käed ja otsis kotipõhjast telefoni. Täitsa võõras number. Martal oli kombeks oma isiklikku telefoninumbrit mitte jagada. Kogemused olid talle õpetanud töö ja eraelu vahel ranget piiri hoidma. See oli jälle Austriast külge jäänud komme, et eraelu on eraasi ja püha ning sellesse võib sekkuda ainult äärmisel vajadusel. Kes see siis nüüd on? Ema ja isa sel ajal tavaliselt ei helistanud ja mingeid südamesõpru Marta endale ei lubanud. Ta vajutas roheline telefonitoru märgiga klahvile ja andis põgusa hallooga teada, et kuuleb.

„No tere, Marta. Kuidas sul läheb? Ega sa enam laboris ei ole? Sa oled meil ju nii tubli,“ Marta tundis ära professor Väärsoo hääle, mis täna kostis millegipärast eriti eufooriliselt.

„Ma siin just jõudsin pikast sõidust tagasi. No räägi, mis laboris uudist.“

„Homme kell kümme on seminar, annan seal ülevaate projekti edenemisest ja saame arutada ka jooksvaid küsimusi. Loodetavasti see sobib teile. Saatsin info seminari kohta ka meilile,“ jäi Marta konkreetseks.

„Oi, homme on mul üheksast hommikul kohtumine linnavalitsuses, siis tulevad loeng ja praktikum kohe järjest. Pärast on veel üks koosolek ja siis on mind kutsutud raamatuesitlusele, tead ju küll, akadeemik Kuldjõel ilmus see uus teos, mida praegu nii palju reklaamitakse, no küllap sa ikka tead. Näed, kui tihe ja keeruline on

professori elu, päevad on nii ära planeeritud, ei jää aega lõunatadagi.“

Martal vajus suu lahti. Alles nädal tagasi oli tulnud meilile vastus, et seminar on väga hea mõte ja ta kindlasti osaleb.

„Aga laboriseminar, mis siis sellest saab?“ ei andnud Marta alla.

„Ah soo, jah, no kuule, lükkame edasi, teeme järgmisel neljapäeval, mul on seal kella kolme aeg üks auk.“

„Lükkame siis edasi, mis meil muud üle jääb.“

„Kuule, aga olgu siis, sa oled meil ikka nii tubli. Tegutse siis edasi.“ Ja juba kostiski kinnine toon, enne kui Marta oleks saanud isegi head aega öelda. Mis asi see siis nüüd oli? Peaks ehk Astridile, Laurale ja Markole ka teada andma, et homne seminar jääb ära või siis mitte? Ah, ei hakka neid õhtul segama, nagunii hommikul laboris näeb, mis sest enam.

Kalad! Meenutas Martale köögist tulev lõhn, kuigi söögiisu oli korraga kadunud.